

שבטי עבר הירדן המזרחי - 1

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אִם תַּחֲלְצוּ לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה: וְעֵבֶר לָכֶם כָּל חַלּוּץ אֶת הַיַּרְדֵּן ... וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וְהֵייתֶם נִקְיִים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהֵייתָ הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאַחֲזָה לִפְנֵי ה'" (במדבר לב כ-כב).¹

"וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וְחֲצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ... אֲשֶׁר בָּאָרֶץ פָּנְעוּ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אַחֲזָתָם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ בָּהּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה ... וַיָּבֹאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גַד וְאֶל חֲצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אֹתָם לֵאמֹר: כִּי אִם אָמְרוּ כָּל עַדְת ה' מָה הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֵלֵהי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי ה' בְּבִנְיַתְכֶם לָכֶם מִזְבַּח לְמַרְדְּכָם הַיּוֹם בְּה' " (יהושע פרק כב).²

"וַיַּעַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת רוּחַ פּוֹל מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶת רוּחַ תַּלְגַּת פְּלִנְסֹר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּגְלַם לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְבִיאֵם לְחַלַּח וְחִבּוּר וְהָרָא וְנִהַר גּוֹזֵן עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (דברי הימים א פרק ה פסוק כ).³

רמב"ן במדבר פרק לב פסוק א

הקדים הכתוב בני ראובן בפסוק הראשון ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד - כמשפט, כי הוא הבכור ובן הגבירה, וכן כשיספר הכתוב המעשה הזה יאמר (דברים ג טז) ולראובני ולגדי נתתי. אבל בכל הפרשה הזו יקדים בני גד, כי הם נתנו העצה הזאת והם היו המדברים תחלה למשה בנחלה הזאת, והם היו גבורים יותר מבני ראובן.⁴

במדבר רבה פרשה כב סימן ז

"ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד" - ילמדנו רבנו: כמה מתנות נבראו בעולם? כך שנו רבותינו: שלוש מתנות נבראו בעולם: חכמה וגבורה ועושר. זכה באחת מהן, נטל חמדת כל העולם. זכה בחכמה - זכה בכל. זכה בגבורה - זכה בכל. זכה בעושר - זכה בכל. אימתי? בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכוח התורה. אבל גבורתו ועשרו של בשר ודם אינו כלום ...

שנו רבותינו: שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם: אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם - ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני גיבורים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם: שמשון מישראל וגלית מאומות העולם - ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד

¹ פרק לב בספר במדבר עוסק בפרשת בני גד ובני ראובן, אשר באים לפני משה ומבקשים לקבל את נחלתם בארץ ישראל, בעבר הירדן מזרחה. לכאורה, יכל משה לשמוח על רצון זה להגדיל את שטחה של ארץ ישראל, מה גם שבהנהגתו נכבש חבל ארץ זה. ולא היא, משה כועס מאד: "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשובו פיה: ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ ... כה עשו אבותיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ ... ויחר אף ה' בישראל וינעם במדבר ארבעים שנה ... והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף ה' אל ישראל ... ושחתם לכל העם הזה". אך בהמשך נרגע משה ולאחר שקבלו את תנאיו הוא מסכים למהלך הזה. זאת ועוד, להסדר זה מצטרף גם חצי שבט מנשה והם מוסיפים וכובשים שטחים נוספים ובונים בתים ומכלאות צאן ומן הסתם משאירים עם הנשים והילדים גם חיל מצב משמעותי שיכול להגן עליהם. ראה גם ספר דברים פרק ג, שם משה מתאר את כל הפרשה באופן הרבה יותר מפויס וכחלק בלתי נפרד מכיבוש הארץ וההתנחלות בה.

² התחנה השנייה והמרכזית בפרשת בני גד ובני ראובן היא ספר יהושע בו מסופר על קיום התנאי שמשה כרת איתם. התחלת העניין היא בסוף פרק א בו יהושע תובע מהם לקיים את הבטחתם ומקבל את אישורם: "כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך: ככל אשר שמענו אל משה בן נשמה אלך ... רק חזק ואמץ", ההמשך הוא בפרק ד פסוק יב בו הם נכנסים לארץ בראש המחנה והעיקר הוא בפרק כב בו יהושע מאשר שקיימו את הבטחתם, שולח אותם בשלום לנחלתם בעבר הירדן המזרחי ושם גם פרשת הקמת המזבח על שפת הירדן (המערבי) שבעטיו כמעט ופרצה מלחמת אחים.

³ זו הפעם האחרונה שזכרים שניים וחצי השבטים בתנ"ך. ראה הפרק כולו שם המספר על התנחלותם וגבורתם של שבטי עבר הירדן המזרחי, כולל המלחמה שעשו עם ההגריאים שנראה בגיליון מס' 2. בין ספר יהושע לדברי הימים, אין כמעט אזכור של שבטים פורשים אלה, אך יש לנו אזכורים רבים של מקומות יישוב, מאורעות ואישים שבאו מן הגלעד. אנשי יבש גלעד שהיו מקורבים לשבט בנימין ולבית שאול (שופטים פרק כא, שמואל א פרקים יא, לא), יפתח הגלעדי (שופטים פרקים יא, יב), בן גבר ובן מנשה בגלעד חוות יאיר (מלכים א ד ג), אליהו הגלעדי (מלכים א יז א), מלחמת אחאב להשבת הגלעד (מלכים א יז א) ועוד. בספר דברי הימים א (פרק יב פסוק לח) מסופר איך הם מתפקדים בצבא דוד: "ומעבר לירדן מן הראובני והגדי וחצי שבט מנשה בכל כלי צבא מלחמה מאה ועשרים אלף". על פי ספר מלכים ב פרק י כבר חזאל מלך ארם כובש את נחלתם אך לא מגלה אותם. עכ"פ, שניים ומחצה שבטי עבר הירדן המזרחי הם לא רק הראשונים לגלות, אלא גם הראשונים להיעלם מעל בימת ההיסטוריה היהודית. אולי לא בכדי קצף עליהם משה.

⁴ ראה גם פירושו לספר דברים לג כ, בברכת משה לשבט גד: "ברוך מרחיב גד ... כי לקחו בני גד יותר מבני ראובן, כי היו גבורים ונתן להם כל הספר, והערים אשר בנו רבות מאשר לראובן". בספר יהושע, אגב, הביטוי הוא תמיד בני ראובן ובני גד. בספר במדבר, חוץ מהפסוק הראשון בו נזכרים בני ראובן לפני בני גד, בכל שאר האזכורים בספר, הביטוי הוא "בני גד ובני ראובן" - גד תחילה. וכך הוא גם בחז"ל בביטוי "תנאי בני גד ובני ראובן". מה הקשר בין שבט גד וראובן? שניהם בכורים (לאימותיהם), שניהם באותו הדגל היו (במדבר ב ז). במדבר, חנו ליד הקהתים, אבל בנחלת הארץ, נסתפחו אליהם, בערי הלויים והמקלט שהיו בנחלתם, שבט מררי (יהושע כא ז).

מאומות העולם: קרח מישראל והמן מאומות העולם - ושניהם נאבדו מן העולם. למה? שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם.

וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן, שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל. לפיכך גלו תחילה מכל השבטים, שנאמר: "ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה" (דברי הימים א ה).⁵ ומי גרם להם? על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קניינם. מנין? ממה שכתוב בתורה: "ומקנה רב היה לבני ראובן וגו".⁶

המדרש הגדול פרשת מטות, לב א

"ויאמרו אם נא מצאנו חן בעיניך יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזתה". אמר ר' יהודה: קשה היא המחלוקת, אפילו לעשות סייג למצוות. שכן מצינו בבני גד ובבני ראובן שאמרו למשה: "יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזתה". ומפני מה בחרו בה? מפני שהיה להם מקנה הרבה והיו מבקשים להתרחק מן הגזל. ולפי שפירשו הן מישראל תחילה, לפיכך הן גלו תחילה, שנאמר: "ויער ... ויגלם ..." (דברי הימים א ה כו). והרי דברים קל וחומר: ומה אם מי שפירשו מחבריהם כדי להתרחק מן הגזל – כך נעשו; הפורשים מחבריהם מפני השנאה והתחרות – על אחת כמה וכמה. וכן מצינו, שלא גלו אבותינו עד שהניחו את השלום ותפסו את המחלוקת.⁷

המדרש הגדול שם לב כט, סוף הפרשה

וכיון שקבלו עליהן התנאי, שנאמר: "ויענו בני גד ובני ראובן את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה" (פסוק לא). אח"כ חילק להם את הארץ, שנאמר: "ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן" (פסוק לג). ודבר שאפשר לקיימו, שהרי לא התנה עליהם אלא לעבור את הירדן.⁸ וכיון שקיימו התנאי, זכו בנחלתן שנתן להם משה בעבר הירדן מזרחה, ושאר ישראל נחלו בעבר הירדן ימה. ונמצאו אלו חלוקים מאלו, עד שהרואה אומר שאין הכל אומה אחת. תדע לך שהוא כן, שהרי כשכיבשו ארץ כנען וחזרו לאהליהם, צרכו לעשות מזבח למראה, כדי שידעו כל באי העולם שהן אומה אחת, שנאמר: "כי עד הוא בינינו וביניכם ... ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה" (יהושע כב כז). ולעיתיד לבוא, אין הדבר כן, אלא עתידין כל ישראל להיות נחלתן במקום אחד בארץ כנען, שנאמר: "ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם למלך ולא יהיו עוד לשני גויים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד" (יחזקאל לו כב).⁹

⁵ יש שמדקדים ששבטי הצפון, זבולון ונפתלי, הם שגלו תחילה. ראה פירוש דעת מקרא על ישעיהו ח כג: "כי לא מועף לאֲשֶׁר מוֹצֵק לָהּ פֶּתַת הָרָאשׁוֹן הַקָּל אֲרֻצָּה זָבֻלוֹן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאֲחֵרוֹן הַקָּבֵד דָּרָךְ הֵימָּן עִבְרַת הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם". ולעומתו, ראה פירוש מצודת דוד ליחזקאל כג י: "בניה ובנותיה לקחו - ומתחלה לקחו בניה ובנותיה והם בני גד ובני ראובן שגלו תחלה וארצה זבולון וארצה נפתלי שגלו אחריהם ואחר זה גלו את שומרון ראש המלוכה". ועוד נחזור בע"ה ונדון בגלות בני גד ובני ראובן בגיליון מס' 2.

⁶ ובהמשך המדרש שם, בסימן ט: "לב חכם לימינו - זה משה, ולב כסיל לשמאלו - אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר. שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות. שהן אומרים למשה: גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו. אמר להם משה: אינה כלום, אלא עשו את העיקר תחילה: בנו לכם ערים לטפכם ואח"כ וגדרות לצאנכם; הוי: לב חכם לימינו - זה משה, ולב כסיל לשמאלו - אלו בני ראובן ובני גד. אמר להם הקב"ה: אתם חיבתם את מקניכם יותר מן הנפשות, חייכם, אין בו ברכה. עליהם נאמר: נחלה מבהלת בראשונה ואחריה לא תבורך (משלי כ כא). וכן הוא אומר: אל תיגע להעשיר מבינתך חדל (שם כג ד). ואיזה הוא עשיר? השמח בחלקו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכח ב)". נחלת שבטי עבר הירדן המזרחי נקראת "נחלה מבוהלת" שסופה (אחריה) לא יהיה מבורך. ראה גם קהלת רבה ה יב: "עושר שמור לבעליו לרעתו ... רבי יצחק אמר: אלו בני ראובן ובני גד". העמדת הרכוש והקניין בראש סולם העדיפויות היא שהייתה בעוכריהם והיא שגרמה להם "שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קניינם". ו"לפיכך גלו תחילה מכל השבטים". אך האם קניין ורכוש הם בהכרח דבר רע? ראה תחילת המדרש. מדוע לא נוכל לומר שעושרם של בני גד ובני ראובן הם "מתנת שמיים"? האם אנחנו שומעים כאן צליל של ביקורת איך הגיע להם עושר זה בשנות הנדודים במדבר? ראה פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) במדבר פרשת מטות דף קמ עמוד ב: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. ממה שהביאו מן המדיינים העשירו בני ראובן ובני גד להודיע מה גרם".

⁷ מדרש זה עולה בחריפותו על המדרש הקודם (ועל כל המקורות האחרים שמצאנו שמתנגדים למעשיהם של בני גד ובני ראובן). חמדות הרכוש ורדיפת הממון נסלחים יחסית, משום ש"היו מבקשים להתרחק מן הגזל". אך דא עקא שכאן נזרע גרעינה של המחלוקת שעתידיה להגלות את עם ישראל כולו מארצו. ואם חשש זה מהתפלגות העם הייתה הסיבה לכעסו הגדול של משה: "והנה? קמַתָּם תחת אֲבֹתֵיכֶם תרבות אֲנָשִׁים חָטָאִים לַסְּפוֹת עוֹד עַל חֶרֶן אֶף ה' אֵל יִשְׂרָאֵל ... וְשַׁחַתְּם לְכָל הָעָם הַזֶּה", מדוע התרצה בהמשך? מה גרם לו לשנות את דעתו? ראה פירוש ספורנו על פסוק לג: "ויתן להם משה – כדי שלא להיכנס במחלוקת הסכים משה לדבריהם". על כך יאמר בעל המדרש הגדול: מנעת מחלוקת בזמנה וקבלת מחלוקת לדורות שסופה גלות.

⁸ בקטע זה מסביר המדרש איך אפשר לומר "ויתן להם משה" שהרי כל הנתנה מותנית בכך שיעברו חלוצים בחציית הירדן ובכיבוש הארץ ויקיימו את מה שהבטיחו, ואיך אפשר לומר שכבר נתן להם משה? והוא מסביר שכיוון שזה דבר שניתן לקיימו, הרי זה כאילו כבר ניתן להם. ברמה ההלכתית יש כאן עניין מורכב של תנאי בני גד ובני ראובן שצריך להיות תנאי כפול, תנאי קודם למעשה, הן קודם ללאו ועוד (קידושין סא ע"א, גיטין עה ע"א ועוד). ראה גם המדרש שהבאנו בהערה 13 להלן על הדיינית – צוואה שאולי בה יש מעין קיום. ברמה הדרשנית עכ"פ, הנושא הוא איך חלה פה תפנית כה מהירה מכעס על מחלוקת וחשש לפירוד העם, להשלמה.

⁹ בדיעבד ולאחר שקיימו את התנאים שהכתיב להם משה, נראה שגם המדרש הגדול מתייחס לפרשה בסלחנות, אבל לא לגמרי. עדיין "נמצאו אלו חלוקים מאלו, עד שהרואה אומר שאין הכל אומה אחת". הוא משבח את הגלעד שהקימו, אבל רק בדיעבד. לכתחילה, מוטב שלא היו צריכים את זה כלל. לעתיד לבוא, תהיה הנחלה רק בארץ כנען, בעבר הירדן המערבי. ראה השימוש המושאל שהמדרש

שמות רבה פרשה כ יד

"ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" (שמות יג יח) – ר' יהושע בן לוי אמר: משל למלך שהיה לו שנים עשר בנים והיה לו עשר אוסיות.¹⁰ אמר המלך: אם אתן אותם לבני, נמצא אני עושה ביניהן מריבה. אלא, הריני ממתין עד שאקנה עוד שתיים ואח"כ אחלקם ביניהם. כך אמר הקב"ה: אם אני מכניסן עכשיו לארץ, אין בה חלק ליי"ב שבטים. אלא, הריני מעכבן במדבר, עד שיירשו את עבר הירדן ויטלוהו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה, ואח"כ אני מכניסן לארץ. לכך נאמר: ולא נחם אלהים.¹¹

מדרש תנאים לדברים פרק כו

"אשר נתת ליי" – לא מה שבררתי לעצמי. להוציא ארץ בני ראובן ובני גד שאין מביאין ממנה בכורים.¹²

ספרי במדבר פסקא קלד

"ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה הר נבו" – זו נחלת בני ראובן ובני גד. בשעה שנכנס משה לנחלת בני ראובן ובני גד שמח ואמר: דומה אני שהתיר לי נדרי. התחיל שופך תחנונים לפני המקום. משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטרין שלו. נכנס לשער והוא אחריו, לחצר והוא אחריו, לטריקלין והוא אחריו. כיון שבא ליכנס לקיטון, אמר לו: בני, מיכן ואילך אתה אסור. כך, בשעה שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר: דומה אני שהתיר לי נדרי התחיל שופך תחנונים לפני המקום...¹³ אמר לו: הודיעני אם אני נכנס לארץ ואם איני נכנס. "אדוני" – אדון אתה לכל באי העולם. "אלהים" – בדין בראת את העולם. "אתה החילות" – אתה החילות לפתוח פתח לעבדך בשעה שהכנסתני לנחלת בני ראובן ובני גד.¹⁴

שבת שלום,

מחלקי המים

הגדול עושה בפסוקים מיחזקאל שמדברים על מלכות יהודה וישראל שהתפלגו בעבר הירדן המערבי – בארץ כנען. מי אמר שזה שייך לפילוג בין עבר הירדן המזרחי והמערבי? למה הירדן מפריד כל כך עד ש"נמצאו אלו חלוקים מאלו, עד שהרואה אומר שאין הכל אומה אחת"? מה רע בכך שלעתיד לבוא תשתרע ארץ ישראל משתי גדות הירדן כהבטחת הקב"ה לאברהם "מהמדבר ועד הים הגדול" כהבטחת ה' לאברהם (בראשית טז), למשה (דברים יא) וליהושע (יהושע א ד)?

¹⁰ חלקים (מארמית). וכאן במובן של שדות נחלות.

¹¹ מדרש זה אפשר לראות דעה אחרת לגמרי על טיב בקשתם של בני גד ובני ראובן לנחול בעבר הירדן המזרחי. הרי זה דבר טוב שהוא מרחיב את גבולותיה של ארץ ישראל ועכ"פ מותיר בידי שבטי עבר הירדן המערבי נחלות גדולות יותר. ראה פירוש רמב"ן לפסוק יט: "כי באה נחלתנו אלינו – כי לא תנחילנו איתם למעט נחלתם בארץ הטובה שלהם. כי באה אלינו הנחלה הראויה לנו שהיא ארץ מקנה... והיא דרך בקשה ולא דרך מריבה". רוב המפרשים מסבירים את כעסו של משה רק על החלק שבדברי בני גד ובני ראובן: "אל תעבירו את הירדן". אבל אחרי שהדברים הובהרו שאין הכוונה לנטוש את המערכה, אלא רק לנחול בעבר הירדן מזרחה ובכך, אגב, להגדיל את נחלת תשעה וחצי שבטי ארץ ישראל המערבית (ולהרחיק את כולם מהגזל), נחה דעתו של משה. ראה פירוש דעת מקרא בפרשתנו על כל העניין (במדבר פרק לב).

¹² אגב דברינו, נגררנו לנושא של מעמדו של עבר הירדן המזרחי בכלל, נחלת בני גד ובני ראובן (הגלעד והבשן) בפרט. מדרש תנאים לדברים זה הוא בשיטת ר' יוסי הגלילי (קנאת איש הגליל בגולן?) כמובא במסכת ביכורים פרק א משנה י: "רבי יוסי הגלילי אומר: אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש". אך פה יש הסבר אחר: "אשר נתת ליי" – ובני גד ובני ראובן לא חיבו שיתנו להם ולא סמכו על מתנת שמים, אלא "בררו לעצמם": "שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם" (במדבר רבה בו פתחנו). ולהלכה מביאים ביכורים מנחלת בני גד ובני ראובן ("ערי סיחון ועוג" בלשון הרמב"ם) מדברי חכמים. ראה רמב"ם הלכות ביכורים פרק ב הלכה א: "ומביאין בכורים של דבריהם מערי סיחון ועוג ומסוריא, שהקונה בסוריא כקונה בירושלים". ובפירושו למשנה הנ"ל בביכורים: "מביאין בכורים מעבר לירדן ואינה מארץ ישראל". ונראה שכן הוא גם לענין תרומות ומעשרות ושביעית, אך לא מצאנו מקור ברור לכך (ראה בבא בתרא נו ע"א). ודין ערי מקלט פשיטא שהיה נוהג בנחלת בני גד ובני ראובן ככתוב בתורה (דברים פרק ד) ובספר יהושע (פרק כ). וראה עוד ספרי זוטא פרק ה, במדבר רבה פרשה ז: "ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן. ארץ כנען כשרה לבית שכינה ואין עבר הירדן כשר לבית שכינה". ובמדרש במדבר רבה לעיל נקראת נחלת בני גד ובני ראובן: "חוץ מארץ ישראל". ומשה שעומד ומשקיף מנחלתם לארץ ישראל אומר: "ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן – וזו היא שרבי יהודה אומר: ארץ כנען היא טובה והן נחלת בני ראובן ובני גד" (ספרי במדבר פסקא קלד). סוף דבר, נראה שהיו פנים לכאן ולכאן, הן בהלכה והן באגדה, הן לשעתה והן לעתיד לבוא, אם נחלת בני גד ובני ראובן היא חלק מארץ ישראל אם לאו. (ראה ירמיהו נ יט: "וּשְׁבַבְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל אֶל נוֹהוּ וְרַעַה הַפְּרָמֶל וְהַבְּשֵׁן וְיִבְהַר אֶפְרַיִם וְהַגְּלָעַד תִּשְׁבַּע נַפְשׁוֹ" שהוא בניגוד למדרש הגדול לעיל, הערת עמוס חכם).

¹³ ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת ואתחנן סימן ד: "ואתחנן אל ה' בעת ההיא... לימד משה את באי עולם, שלא יאמר אדם הואיל וחולה שלו מסוכן, ועשה דייתיקי (צוואה), וחילק כל אשר לו, לא יאמר הואיל ועשה דייתיקי לא יתפלל עוד, אלא יתפלל, שאין הקב"ה פוסל תפלת כל בריה. שהרי משה עשה דייתיקי, שנאמר: וערוי נתתי לראובני ולגדי, ולמכיר נתתי את הגלעד, ולראובני ולגדי נתתי... הרי דייתיקי. שמא תאמר עמד לו ולא התפלל? תלמוד לומר ואתחנן אל ה'".

¹⁴ עד נחלת בני גד ובני ראובן הגיע משה ושם גם נקבר. עוד על קבורת משה הפלאית בנחלת בני גד וראובן ראה אבות דרבי נתן נוסח ב פרק כה: "כיון שראו ישראל מטתו של משה מוצעת מכל כבודו של עולם על כנפי השכינה, על תחום ארבעת מיל מנחלת בני ראובן עד בני גד, שנאמר: עלה אל הר העברים הזה הר נבו (דברים לב מט). ומנין שמת בנחלת ראובן? שנאמר: ובני ראובן בנו את חשבון וגו' ואת נבו ואת בעל מעון (במדבר לב לח). ומנין שנקבר בנחלת בני גד? שנאמר: ולגד אמר ברוך מרחיב גד... וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים לג כ כא)". שם החלקה בה המחוקק (משה) ספון במנוחת עולמים. וכן הוא בנוסח דומה בתלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק א הלכה י.

מים אחרונים: עד כאן חלק א' של דברינו. בחלק ב' נרחיב בע"ה בסיפור של בני גד ובני ראובן כפי שהוא מסופר בספר יהושע, בפרט פרק כב שם. וכן בדברי ימיהם של שבטי עבר הירדן המזרחי וסופם, כפי שהוא מסופר בספר דברי הימים א פרק ה, שם הם נזכרים פעם אחרונה בתולדותינו. לדורות, נראה שמה ששרד מסיפור בני גד ובני ראובן יותר מכל, הוא הכלל ההלכתי שכל ינוקא דבי רב יודע ומכיר והרבה קולמוסין נשברו עליו והרבה קסתות דיו נשפכו בגינו: "כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי" (קידושין סא ע"א, גיטין עה ע"א ועוד).